
PERSONÁLIE

GENERÁL BRANISLAV MANICA (1894 – 1980)

PETER CHORVÁT

CHORVÁT, P.: General Branislav Manica (1894 – 1980). *Vojenská história*, 9, 3, 2005, pp 82 – 98, Bratislava.

In the published study the author outlined the characteristics of one important personality in the military history of Slovakia in the 20th century. He points out that referring to just mentioned military history of Slovakia, the Czecho-Slovak Legions and involvement of Slovaks in the establishment of the Czecho-Slovak Republic (ČSR), the movement of former legionnaires – Slovaks in the 20's and partially also in the 30's, the anti-fascist resistance during the 1st Slovak Republic as well as the Slovak National Uprising, are inseparably connected with the name of this general. Military History. Slovakia. World War II. Military Personalities. Personal Data.

Medzi významné osobnosti vojenských dejín Slovenska v 20. storočí, ktoré sa svojou individuálnou mierou podieľali na ich tvorbe, určite patrí aj generál československej armády Branislav Manica (1894 – 1980).

S menom tohto generála sú z hľadiska práve spomenutých vojenských dejín Slovenska neoddeliteľne spojené československé légie a podiel Slovákov na vzniku Československej republiky (ČSR), hnutie bývalých legionárov – Slovákov v dvadsiatych a čiastočne v tridsiatych rokoch, protifašistická rezistencia počas 1. Slovenskej republiky a tiež Slovenské národné povstanie (SNP).

Počas svojho života tento postavou síce menší, ale vôľou veľký, muž potom slúžil vo viacerých armádach. V rakúsko-uhorskej armáde, v československých légiách a v československej armáde, v slovenskej armáde, v 1. československej armáde na Slovensku a po prechodnom období pôsobenia v partizánskych radoch na prelome rokov 1944 – 1945, nakoniec opäť v armáde československej. Dvakrát, počas prvej a neskôr počas druhej svetovej vojny, sa ocitol na fronte proti Rusku a Sovietskemu zväzu, čo však bolo v rozpore s jeho presvedčením Slovana. Aj tento úvodný heslovitý prehľad najlepšie dokumentuje vývin štátoprávneho usporiadania slovenského národa v 20. storočí, na ktorý bol Branislav Manica vždy nútený svojím spôsobom reagovať.

Popritom však život generála Branislava Manicu bol rovnakou mierou ovplyvňovaný aj ďalším fenoménom – politikou. Od mladosti išlo v jeho prípade o jednoznačnú ľavicovú politickú orientáciu.

Informácie týkajúce sa života generála sme čerpali z rozličných knižných publikácií vydaných na Slovensku i v zahraničí, z osobných archívnych dokumentov¹ a spomienok, dobovej

¹Na tomto mieste musíme poďakovať aj pracovníkom Vojenského ústredného archívu-Vojenského historického archívu v Prahe za nezištné poskytnutie kópií viacerých osobných archívnych dokumentov gen. Branislava Manicu.

Vojenská história

tlače a iných prameňov, napr. spomienok pamätníkov. V tejto súvislosti by sme preto chceli poďakovať dcére nebohého generála pani Lýdii Martákovej za možnosť prehliadnúť si rodinný archív i za jej vzácny čas vyplnený jej spomienkami na otca. Takisto úprimne vďačíme aj ďalším pamätníkom.

Našou snahou potom, po dôkladnom preštudovaní spomínaných pramenných materiálov, bolo komplexne a zároveň hlbšie zobrazíť pozoruhodný život tejto osobnosti vojenských dejín Slovenska. Encyklopedické heslá², novinové články³ a publikovaný fragment pamätí⁴ totiž nedokážu z priestorových dôvodov priblížiť v nadväznosti viaceré dôležité a pozoruhodné momenty a stimuly jeho života.

PRED „VEĽKOU“ VOJNOU (MLADOSŤ A ŠTÚDIA)

Neskorší dôstojník československých légii v Rusku a generál Branislav Manica sa narodil 27. februára 1894 v Tisovci (dobovo maďarsky Tiszolcz – pozn. P. Ch.) na území historického Malohontu⁵, vtedy už súčasťou Gemersko-malohontskej župy. Tisovec v dobe jeho narodenia patril po Turčianskom Svätom Martine medzi významné centrá slovenského národného života a v Uhorsku vôbec bol známy ako „panslávske hniezdo“.

Otec Imrich (Emerich) Manica vykonával kníhviazačské remeslo a knihy tiež predával. V staršom veku, keď remeslo odovzdal najstaršiemu synovi, pôsobil ako pokladník v miestnej slovenskej sporiteľni a aj ako poľnohospodár. Matka Karolína, rodená Čechová, pochádzala z remeselníckej rodiny. Od rodičov zdedil mladý Branislav bytostný vzťah k práci, silné sociálne cítenie i oddanosť a hrdosť k vlastnému národu – vlastnosť, ktorá vtedy samozrejmosťou medzi Slovákmi rozhodne nebola.

Po absolvovaní slovenskej ľudovej evanjelickej školy v rodisku odišiel chlapec študovať na české reálne gymnázium do Uherského Brodu. Odtiaľ po roku prestúpil na srbské pravoslávne gymnázium do Nového Sadu. Tu však musel začať študovať zase iba od prvého ročníka, keďže nestačil vykonať rozdielovú skúšku z latinčiny.

Príčiny jeho stredoškolského štúdia mimo Uhorska kotvili vo vtedy reálnych dôvodoch, ktoré neskôr zdôraznil aj v životopise: „...Otec, tuhý národovec a slavian, nechcel nás (deti – pozn. P. Ch.) dať do maďarských škôl, v ktorých striežili na to, aby sa slovenskí žiaci privátne nevzdelávali v svojej rodnej reči a literatúre, a o ktorých to zistili, vyhodili ich zo školy...“⁶ Slovánske prostredie srbského Nového Sadu bolo pre mladého slovenského študenta rozhodne príťažlivejšie ako vzdialenosťou bližšie, ale úplne pomadžarčené a odcudzené školy, napr. v Banskej Bystrici, Kežmarku, Prešove a inde. Počas školského voľna, trávneho doma v Tisovci, pôsobil Branislav aj v miestnom slovenskom spevokole, hudobnom orchestri, divadelnom združení i tajne založenej sokolskej telovýchovnej družine.

Maturita znamená v živote každého mladého človeka dôležitý medzník i dobrý odrazový mostík k ďalším štúdiám. B. Manica sa po vykonaní „skúšky dospelosti“ a letných prázdninách rozhodol na jeseň roku 1913 zapísať na lekársku fakultu univerzity v Budapešti. Tu hneď na začiatku štúdia vstúpil aj do tamojšieho slovenského študentského spolku. Angažoval sa najmä

²Slovenský biografický slovník, IV. zväzok, M – Q. Martin 1990, s. 59; Dejiny Slovenského národného povstania 1944, 5. zväzok, Encyklopédia odboja a SNP. Bratislava 1984, s. 300; Encyklopédia Slovenska, III. zväzok, K – M. Bratislava 1979, s. 488.

³Napr.: (nekrológ) Bojovník. 25, 1980, č. 30, s. 2; (nekrológ) Život Turca, 21, 1980, č. 29, s. 1.

⁴Branislav Manica. In: Z minulosti a prítomnosti Turca. 2, Martin 1974, s. 105-107.

⁵O špecifickom územno-správnom vývine Malohontu do jeho spojenia s Gemerom v roku 1803 bližšie pozri: SOKOLOVSKÝ, L.: Stručné dejiny Malohontu do roku 1803. Martin 1997.

⁶Archív Múzea Slovenského národného povstania Banská Bystrica (ďalej len A M SNP BB), MANICA, B.: Životopis. f. XII, príř. č. 330/64, s. 1.

Vojenská história

v literárnom odbore tohto spolku a stal sa dokonca jeho zapisovateľom. Jeho predchádzajúce životné skúsenosti i vlastné charakterové dispozície boli príčinou toho, že koncom roka 1913 vstúpil do Slovenskej sociálnodemokratickej strany Uhorska. Bol to jeho prvý konkrétny krok v politike.

Ukončiac prvý ročník štúdia v Budapešti vypukla prvá svetová vojna. A rakúsko-uhorská branná moc na výkon vojenskej služby povolala aj mladého slovenského medika Branislava Manicu.

Keď ho ako študenta pohltil v roku 1914 vír „veľkej“ vojny, mal iba niečo vyše dvadsať rokov. Napriek tomu už stihol pre slovenský národ vykonať kus národno-emanipačnej práce.

V RAKÚSKO-UHORSKEJ ARMÁDE

Do činnnej služby v rakúsko-uhorskej armáde nastúpil Branislav Manica dňa 26. októbra 1914 ako jednoročný dobrovoľník v banskobystriickom 16. uhorskom honvédskom pešom pluku. (V čase jeho prezentácie pluku velil pplk. János Mestitz – pozn. P. Ch.).⁷

Základný výcvik absolvoval vo výcvikovejrote jednoročných dobrovoľníkov náhradného práporu pluku. Následne bol vo februári, resp. v marci roku 1915, vzhľadom na svoje predchádzajúce štúdium, zadelený k zdravotnej službe. Konkrétne k Vojenskému pozorovaciemu ústavu v Banskej Bystrici – Majeri.⁸

9. mája 1915 bol desiatnik (tizedes) B. Manica zaradený do pochodovej stotiny a zároveň povýšený do hodnosti čatár (szakaszvezető). O dva dni neskôr (11. mája 1915) bol s X. pochodovým práporom pluku odvelený na východný front.⁹

16. honvédske peší pluk v sledovanom čase postupoval v gorlickej ofenzíve, podriadený veleniu 11. nemeckej armády gen. A. von Mackensena. Čat. B. Manica bol pridelený ako ošetrovateľ plukovnímu obväzisku.¹⁰

S týmto útvaram sa zúčastnil postupu na cársku pevnosť Brest-Litovsk. Po jej dosiahnutí bol pluk stiahnutý mimo front, na juh – do Lubaczówa. Odtiaľ boli honvédi – „šestnástnici“ v septembri najprv vlakmi presunutí do východnej Haliče (obec Podwisokie), aby o niekoľko dní neskôr zaujali pozície v priestore Dobropole pri rieke Strypa (juhovýchodne od Brzezan – pozn. P. Ch.). Vojna sa aj v tomto regióne zmenila na zákopovú, čo spôsobilo, že pluk tu zostal celú zimu a jar, prakticky až do júna nasledujúceho roku 1916.

Medzitým, na Vianoce roku 1915, bol B. Manica vymenovaný za námestníka práporného lekára pri XVI. pochodovom prápore uvedeného pluku honvédov,¹¹ ktorý odchádzal na front začiatkom nasledujúceho roku. Zároveň bol funkčne zadelený aj do 309. honvédskeho pešieho pluku.¹²

⁷Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv Praha (ďalej len VÚA-VHA Praha), Služební výkaz – Branislav Manica.

⁸V archívnych dokumentoch je táto inštitúcia označovaná aj ako Vojnový ošetrovací ústav (Hadigondozó intézet), Pozorovacia stanica (Beobachtungsstation) či Baraková nemocnica. Teoreticky je možné, že poddôstojník – medik B. Manica mohol svoje denné zamestnania vykonávať okrem uvedenej inštitúcie aj v c. – k. záložnej nemocnici alebo v iných priestoroch, ktoré boli v Banskej Bystrici dané k dispozícii rakúsko-uhorskej armáde pre umiestňovanie ranených a chorých.

⁹VÚA-VHA Praha, Služební výkaz – Branislav Manica; Takisto: VÚA-VHA Praha, Osobní výkaz – Branislav Manica.

¹⁰Manicov ďalší hodnostný postup v rakúsko-uhorskej armáde:

1. júna 1915 – kadet-ašpirant (hadapród jelölt);

20. decembra 1915 – kadet (hadapród);

1. februára 1916 – fähnrich (zászlós).

¹¹VÚA-VHA Praha, Služební výkaz – Branislav Manica.

¹²VÚA-VHA Praha, Tamže.

Vojenská história

V čase Brusilovovej ofenzívy bol 16. honvédszky peší pluk početne i materiálne disponovaný ako ešte nikdy predtým.¹³

Napriek tomu boli obranné postavenia útvaru na rieke Strypa dňa 10. júna 1916 citeľne zasiahnuté ruským prielomom pri Bobulinciach a Kujdanówe. Je pravdepodobné, že práp. B. Manica sa v tomto čase zdržiaval v severnej sfére náporu, v skupine mjr. I. Békássyho. Skupina pod vplyvom obchvatov protivníka na krídlach bola prakticky zlikvidovaná a množstvo vojakov, vrátane veliteľa skupiny, padlo do zajatia.

Medzi jedenástimi zajatými práporčíkmi pluku bol i Branislav Manica.¹⁴ Do zajatia padol pri už spomínanom Kujdanówe dňa 13. júna 1916.¹⁵ O konkrétnych okolnostiach tejto udalosti sa nám nepodarilo získať relevantné informácie. Sám Manica sa k tomu neskôr v publikovaných i nepublikovaných spomienkach vyjadroval iba stručne v tom zmysle, že sa tak stalo jeho vlastným pričinením.¹⁶

Napriek tomu, že Branislav Manica bol v júni 1916 zajatý, je v schématických uhorského honvédszta a žandárstva za roky 1917 a 1918 aj naďalej evidovaný ako rezervný práporčík.¹⁷

ZO ZAJATIA DO ČESKOSLOVENSKÝCH LÉGIÍ

Automatickým dôsledkom zajatia práp. B. Manicu ruskou cárskou armádou bolo po prechodnom pobyte v zbernom tábore umiestnenie do niektorého zo zajateckých táborov. Takýchto zariadení vo vojnovom cárskom Rusku vzniklo postupne takmer tisíc a podmienky v nich boli napospol otrasné.¹⁸

B. Manica strávil v zajateckých táboroch Birjuč, Nižnedevick a Bobrov vo vtedajšej Voronežskej gubernii jeden rok.

Napriek zložitej osobnej situácii však neupadol do depresii a apatie. Silný slovanský náboj v ňom spôsoboval, že si štúdiom beletrie a vojenských predpisov osvojoval ruštinu. V októbri 1916 počas pobytu v Birjuči sa prostredníctvom svojho krajana JUDr. Vladimíra Daxnera prihlásil do československých légií. V snahe podporovať boj Ruska proti Ústredným mocnostiam, podľa vlastných spomienok, každý mesiac adresoval miestnemu vojenskému veliteľstvu žiadosť o odoslanie na „...hocijaké práce na obranu Ruska...“.¹⁹

Výsledkom týchto aktivít bolo po dlhom čase (až po februárovej revolúcii – pozn. P. Ch.) presunutie do tábora v Bobrove. Sem sústredovali tých, ktorí mali podobné zmýšľanie i ciele ako on sám. Ani v tomto tábore sa však nič významné neudialo. Tento fakt môžeme pripísať na vrub nerozhodnosti ruského velenia účinne využiť potenciál takýchto rakúsko-uhorských zajatcov, ako aj povestnej pomalosti cárskej byrokracie. Nie je bez zaujímavosti

¹³DESEŐ, L.: A m. kir. besztercebányai 16. honvéd gyalog ezred története. Budapest 1941, s. 245.

¹⁴Tamže, s. 246.

¹⁵Manica v životopise neskôr uviedol, že do zajatia padol dňa 16. júna. Tento údaj považujeme za nesprávny a za relevantný považujeme dátum 13. júna 1916, ktorý je uvedený v jeho legionárskom služobnom výkaze a v iných dokumentoch.

¹⁶Branislav Manica. In: Z minulosti a prítomnosti Turca. 2, Martin 1974, s. 105.; Tiež A M SNP BB, MANICA, ref 6, s. 2.

¹⁷Bližšie pozri: A magyar királyi honvédség és csendőrség névkönyve 1917. évre. Budapest 1917, s. 267.; A magyar királyi honvédség és csendőrség névkönyve 1918. évre. Budapest 1918, s. 336. Ortografická podoba mena je v týchto dokumentoch v duchu dobového maďarského pravopisu Manicza Braniszlav.

¹⁸PICHLÍK, K. – KLÍPA, B. – ZABLOUDILOVÁ, J.: Českoslovenští legionáři (1914 – 1920). Praha 1996, s. 55.

¹⁹A M SNP BB, MANICA, ref 6, s. 2.

tiež to, že v Bobrove konvertoval z evanjelickej na pravoslávnu vieru a prijal krstné meno Vladimír.²⁰

Veci sa konečne dali do pohybu po bitke pri Zborove v lete 1917. Dňa 7. júla 1917 bol Vladimír Manica prijatý do československých légií v Rusku. Rozkazom komisie formujúcej československé vojenské časti (to znamená útvary – pozn. P. Ch.) v Kyjevskom vojenskom okruhu bol zaradený do 7. československého streleckého pluku „Tatranského“ v hodnosti podporučíka.²¹

Jeho osobné číslo v čs. légiách bolo 29633. Nasledujúceho dňa sa dostavil k pluku dislokovanému v Brzezanoch, bol zapísaný do zoznamu jeho dôstojníkov a menovaný za mladšieho dôstojníka 1. roty.²²

Vo formujúcom sa 7. „Tatranskom“ pluku V. Manica stretol alebo spoznal viacerých, neskôr významných slovenských príslušníkov tohto útvaru i čs. légií vôbec. Okrem krajana a švagra Jána Gustáva Čipku spomeňme napríklad aj Ferdinanda Čatloša, Mikuláša Gaceka, Rudolfa Slabeja, Martina Oriška a ďalších.

Počas júla a augusta 1917 ppor. V. Manica pôsobil ako mladší dôstojník 6. a 7. roty III. práporu pluku. V septembri uvedeného roku bol prevelený do 12. roty, ktorej velil už spomenutý ppor. J. G. Čipka.²³

S príchodom nových bývalých rakúsko-uhorských zajatcov do légií vznikala otázka, či všetkých Slovákov koncentrovať len do 7. „Tatranského“ pluku alebo ich zadelovať do jednotiek 2. divízie čs. légií všeobecne.

V tejto kauze Vladimír Manica zastával stanovisko sústreďovania Slovákov v jednom útvaru, čo odôvodňuje aj vo svojich životopisných spomienkach: „...bolo treba pred svetom dokumentovať, že Slováci tiež bojujú za samostatnosť spolu s Čechmi, a preto, že aj výchova slovenských legionárov bude intenzívnejšia, keď budú všetci slovenskí legionári pospolu...“.²⁴ Na margo tohto problému môžeme ešte dodať, že výlučné sústreďovanie Slovákov v jednom útvaru sa nakoniec z viacerých príčin neuskutočnilo.

Zimu na rozhraní rokov 1917 – 1918 strávil 7. „Tatranský“ pluk stále v Brzezanoch. S príchodom jari 1918 nastali aj nové komplikácie. Čs. légie boli vzniknutou vojensko-politickou situáciou donútené postupne sa sťahovať na východ. Bitka pri Bachmači²⁵ bola jednou z kapitol tohto transferu.

Po svojom krátkodobom ochorení v druhej polovici mája 1918, ktoré sa istotne viazalo k tragickému úrazu a smrti ppor. J. G. Čipku, sa V. Manica začiatkom júna vrátil z Tomska do útvaru. Bol pridelený 1.rote pluku a koncom augusta prevzal velenie tejto jednotky. To už bolo v čase, keď sa naplno rozohrel konflikt medzi légiami a sovietskymi vojskami. V. Manica sa týchto operácií, samozrejme, nemohol nezúčastniť. Môžeme napríklad spomenúť, že v auguste uvedeného roka bojoval ešte ako veliteľ čaty pri Murine a takisto sa zúčastnil vojenského ťaženia proti sovietskym vojskám v Zabajkalsku.

Ako inštruktor bol ppor. V. Manica 5. októbra 1918 pridelený do tzv. výchovného tábora pre Slovákov v Irkutsku (Československého tábora pre Slovákov).²⁶ Tábor bol zriadený pre

²⁰Počas pobytu v čs. légiách preto krstné meno Vladimír oficiálne používal (v rokoch po návrate do ČSR sa toto krstné meno objavuje v súvislosti s jeho osobou len sporadicky). V § 7 Rozkaze č. 3 Československého tábora pre Slovákov z 3. januára 1919 bolo dokonca dodatočne publikované „...opraviť meno por. Branislav Manica na Vladimír Manica a evang. náb. na pravoslávne...“. Rozkaz č. 3 Československému tábora pre Slovákov, Irkutsk, 3. januára 1919. Dokument v zbierke autora.

²¹VÚA-VHA Praha, Služební výkaz – Branislav Manica.

²²Tamže.

²³Tamže.

²⁴A M SNP BB, MANICA, ref 6, s. 2.

²⁵Je treba konštatovať, že ppor. V. Manica sa osobne nezúčastnil (zvýraznil – P. Ch.) bitky pri Bachmači.

²⁶PRÁŠEK, V.: Historie 12. čs. střel. pluku „M. R. Štefánika“. Praha 1938, s. 92.; Tiež VÚA-VHA Praha, Služební výkaz – Branislav Manica.

Vojenská história

Slovákov z radov bývalých rakúsko-uhorských zajatcov. Úlohou V. Manicu, ale aj ďalších pridelených slovenských dôstojníkov, práporčíkov a poddôstojníkov (klasifikované súčasno slovenskou vojenskou hodnostnou terminológiou – pozn. P. Ch.) bolo vojensky, osvetovo i vlastenecky vplývať na zajatcov s cieľom získať ich pre službu v légiách a pre myšlienku samostatnej Československej republiky. Tu sa ppor. V. Manica dočkal povýšenia na poručíka. V tábore zastával funkciu veliteľa III. práporu a neskôr bol poverený dozorom nad školami a kurzami. Bližšie môžeme napríklad uviesť, že 3. februára 1919 bol por. V. Manica spolu s kpt. Zacharom, ppor. Kernom a práp. Topolským, členom skúšobnej komisie, ktorá povyšovala do vyšších hodností vojakov a poddôstojníkov-legionárov.²⁷

S existenciou tábora i reáliami po jeho rozpustení bol spojený aj nový „slovenský problém“ súvisiaci s nevyriešenou otázkou postavenia legionárov-Slovákov. Dňa 4. júna 1919 bol V. Manica medzi signatármi Memoranda slovenských legionárov, ktoré poukazovalo práve na tieto otázky.²⁸

Po rozpustení tábora boli jeho bývalí príslušníci zaradení do formujúceho sa 12. československého streleckého pluku v Krasnojarsku. Por. V. Manica bol vymenovaný do funkcie veliteľa 8. roty. V kvalifikačnej listine zostavenej 23. júla 1919 nájdeme pozitívne hodnotenie od kpt. R. Viesta (neskôr tiež čs. generála – pozn. P. Ch.).²⁹ Aj v tomto čase však aktívne vystupoval v záujme presadzovania slovenských požiadaviek.

V spomenutom funkčnom zaradení bol por. V. Manica rozkazom Československého vojska na Rusi č. 51 zo dňa 4. októbra 1919 povýšený na kapitána radovej služby.

V posledných mesiacoch vykonával na Sibíri 12. československý strelecký pluk „M. R. Štefánika“ naďalej strážnu službu na Sibírskej magistrále a kryl postupnú evakuáciu čs. légií do vlasti. K bojovým aktivitám kpt. V. Manicu v rokoch 1919 – 1920 patrila práve účasť na obrane tejto magistrály v úseku Krasnojarsk – Filimonovo. Taktiež sa podieľal na obrane zadného voja (ariergardu) čs. légií, ktoré sa z tohto územia postupne evakovali.

So záverečnou fázou pôsobenia légií v Rusku je spojená v živote Vladimíra Manicu aj udalosť súkromného charakteru. Dňa 31. mája 1920 sa v Charbine zosobášil so slečnou Máriou Ivanovnou Freibergovou, ktorá bola pôvodom Estónka.

Do slobodnej vlasti sa kpt. V. Manica vrátil spolu s poslednými ruskými legionármi v septembri 1920.

Pôsobenie v čs. légiách v rokoch 1917 – 1920 bolo pre Branislava Vladimíra Manicu dôležitou životnou etapou. V nich sa jeho charakter vyprofiloval. Aj tento dôstojník – Slovák má vojenskou účasťou svoj podiel na vzniku ČSR. Treba povedať tiež to, že ako jeden z mála Slovákov dosiahol v légiách hodnosť kapitána. Rekapitulujúc jeho niekoľkoročný pobyt v tomto vojsku môžeme ešte dodať, že okrem manželky si do vlasti priniesol aj dôležitú vlastnosť – možnosť do istej miery ovplyvňovať svoj život. Táto charakterová črta bola v príkrom rozpore s dovtedajším tradičným fatalizmom slovenského národa.

²⁷Rozkaz č. 36 Československému tábore pre Slovákov, Irkutsk, 5. februára 1919. Dokument v zbierke autora.

²⁸Bližšie k memorandu pozri napr.: HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ, M.: Vojenské dejiny Slovenska, IV. zväzok, 1914 – 1939. Bratislava 1996, s. 63-64.

²⁹VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listina, rok 1919 – Branislav Manica. V uvedenej kvalifikačnej listine sa okrem iného konštatuje: „...*Schopný zastávat úrad vyšší, odporučuje sa na povýšení...*“

DŮSTOJNÍK MEDZIVOJNOVEJ ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY

Vrátil sa do oslobodenej vlasti, prežil svoju práporčícku hodnosť v pluku honvédov, zajatie i sibírsku anabázu légii. Stal sa hrdinom... Tak by sa to mohlo prozaicky vyjadriť, keby výsledná realita v mladej Československej republike nevyzerala trochu inak.

Príchod 12. československého streleckého pluku „M. R. Štefánika“ do Bratislavy a následne do Komárna nevzbudil patričnú pozornosť verejnosti. Ľudia mali už vojny dosť a chceli na toto obdobie konečne zabudnúť.

Kapitán ruských légii Branislav Vladimír Manica sa po mesačnej repatriačnej dovolenke vrátil do útvaru dislokovaného v Komárne a rozhodol sa naďalej pôsobiť v armáde.³⁰ Spočiatku bol pridelený na výcvik nováčikov. 6. decembra 1920 bol vzatý do stavu a o mesiac neskôr (8. januára 1921) prevzatý do československej armády ako dôstojník z povolania.³¹ Zároveň sa týmto dátumom zaväzoval zotrvať v činnej službe tri roky. Zaradený bol na post veliteľa 9. poľnej roty unifikovaného československého pešieho pluku č. 12 v Komárne.³² Z jeho päťročného pôsobenia v československej armáde môžeme v krátkosti heslovito spomenúť ešte niekoľko ďalších dôležitých medzníkov. V roku 1922 bol B. Manicovi priznaný charakter legionára³³ a zároveň toho istého roku bol povýšený do hodnosti štábného kapitána.³⁴ V roku 1923 absolvoval niekoľkomesačný informačný kurz pre dôstojníkov-veliteľov rôt v Miloviciach. Vo februári 1924 bol prevelený na Zemské vojenské veliteľstvo v Bratislave, konkrétne na spravodajské oddelenie. Dôvodom bola aj jeho znalosť maďarského jazyka. V marci 1925 si podal žiadosť o penzionovanie. Na základe toho bol k 31. máju 1925 z činnej služby preložený do zálohy.

Činnosť v rokoch 1920 – 1925 B. Manica spojil s Československou brannou mocou. Vsadil na istotu, stabilné zamestnanie a z toho vyplývajúci pevný plat aj kvôli manželke a maloletej dcérke. Ako v mnohých iných legionároch však aj v ňom zrejme postupne narastalo roztrpčenie a nespokojnosť nad pomermi v novej republike. Vysnívané ideály z légii sa tvrdo konfrontovali s realitou všedného dňa. Trápil ho hospodársky i sociálny obraz Slovenska v 1. ČSR. Kritikou pomerov a otvorenou povahou sa medzi dôstojníkmi pluku dostával do určitej izolácie, aj sám sa však súkromne stretával iba s niekoľkými z nich.

Podľa nášho názoru mu skutočne nič nebránilo naďalej ostať pôsobiť v armáde. Mal na to všetky predpoklady a aj nadriadenými bol ako dôstojník klasifikovaný predovšetkým pozitívne.³⁵

Domnievame sa ale, že nástojčivo pociťoval potrebu osobne sa angažovať vo veciach verejných, avšak v širšej miere, ako mu to dovoľovala deklarovaná apolitickosť armády. Ešte počas pôsobenia v Komárne bol pri voľbách do obcí a žúp zvolený za vojakov do mestského výboru.³⁶

Chcel však toho verejne a politicky azda vykonať omnoho viac, a preto z armády odišiel.

³⁰Dôvodom rozhodnutia nepokračovať v predvojnovom štúdiu medicíny a zotrvať v armáde bol predovšetkým ten fakt, že bol ženatý a jeho manželka bola v tom čase tehotná.

³¹VÚA-VHA Praha, f. Kmenový list – Branislav Manica.

³²Tamže.

³³V potvrdení Ministerstva národnej obrany je v rubrike poznámka uvedená: „...Podľa leg. potvrdenia č. 57041 v zmysle čl. 6. vl. nar. čl. 51. vydaného dňa 2. novembra 1922 započítaná leg. služba od júla 1917 (sedemnást) do konca septembra 1920 (dvadsať) celkom DEVÄŤ rokov DEVÄŤ mesiacov...“

³⁴VÚA-VHA Praha, f. Kmenový list – Branislav Manica.

³⁵V hodnoteniach nadriadených nachádzame aj takéto pasáže: „...Kapitán Manica je vzorným dôstojníkom, schopným k zastávaní vyššieho úradu...“ (VÚA-VHA Praha, Osobný výkaz, rok 1921 – Branislav Manica); „...Velmi dobrý dôst. a veliteľ roty. Prevyšuje obyč. průměr...“ (VÚA-VHA Praha, Vložka k čistopisu kvalifikačnej listiny, rok 1923 – Branislav Manica).

³⁶A M SNP BB, MANICA, ref 6, s. 3.

CIVILNÝ ŽIVOT

Rozvzäujúc svoje zväzky s armádou, v ktorej pôsobil aj vplyvom doby a okolností takmer jedenásť rokov, sa Branislavovi Manicovi týmto momentom otvárali nové obzory života.

A rozhodol sa v nich pokračovať tam, kde prestal v roku 1914. Na jeseň roku 1925 sa opätovne zapísal na štúdium medicíny – na Lekársku fakultu Univerzity Komenského v Bratislave. Nasledujúceho roku sa s rodinou presťahoval do Petržalky.³⁷

V roku 1926 B. Manica stál pri kolíske Sdruzenia slovenských legionárov, ktoré bolo založené v Turčianskom Svätom Martine dňa 28. augusta uvedeného roku. Bol zvolený za ústredného tajomníka tohto orgánu. Vznik združenia úzko súvisel s diferenciaciou bývalých legionárov v Čechách. Ciele organizácie boli podľa jeho spomienok: „...vyvinúť starosť o zaopatrenie nezamestnaných a chudobných slov. legionárov, o ktorých sa Obec legionárska veľmi málo starala...“³⁸ V programových cieľoch Sdruzenia bolo okrem iného zastúpené aj dosiahnutie autonómie Slovenska.

Počas svojho pôsobenia v Petržalke prijal v roku 1927 funkciu predsedu správnej komisie v obci, keďže obecné zastupiteľstvo bolo rok predtým rozpustené. Vo funkcii predsedu tejto komisie B. Manica často riešil problémy patriace do kompetencie starostu. V úrade sa usiloval o reálne hospodárske povznesenie obce, čoho dôkazom bolo, že pri voľbách v roku 1928 mu voliči vyjadrili dôveru zvolením do obecného zastupiteľstva. Množstvo starostí súvisiacich s prácou v rôznych obecných i krajských organizáciách však viedli vo vzťahu k vysokoškolskému štúdiu k tomu, že sa dostával do „...bezvýchodnej situácie...“³⁹ Vysokoškolské štúdiá teda druhý raz a naposledy ukončil v roku 1928.

Z rodinných dôvodov (opatera o matku – vdovu – pozn. P. Ch.) sa aj s rodinou v roku 1929 presťahoval do svojho rodiska – do Tisovca. Odchodom z Petržalky prestal pracovať aj v Sdružení slovenských legionárov. Tu žil dva roky do matkinej smrti (1931). Keďže ešte pred príchodom do Tisovca sa opäť začal angažovať v sociálnej demokracii – v slovenskej časti Československej sociálnodemokratickej strany robotníckej – v mestečku prevzal funkciu jej dôverníka (predsedu).⁴⁰

Po smrti matky ešte niekoľko mesiacov usporadúval jej pozostalosť. Nakoľko sa aj pomery medzi sociálnymi demokratmi v Tisovci zmenili (nesúhlasil s konštituovanou politickou situáciou v regióne – pozn. P. Ch.), vrátil sa s rodinou do Petržalky. K politike v tomto čase dosť primkol.⁴¹ Dôkazom toho bolo, že po novom presťahovaní sa do Bratislavy začal pracovať ako člen a zapisovateľ v II. organizácii sociálnych demokratov. Opäť sa podieľal na činnosti Sdruzenia slovenských legionárov. To už bolo v období nástupu fašizmu v Nemecku. V neskoršom období sa činnosti v Sdružení vzhľadom na politické smerovanie jeho vedenia prestal venovať a dištancoval sa od jeho aktivít.⁴²

1. januára 1937 opäť zmenil v rámci Slovenska svoju pôsobnosť. V Turčianskom Svätom Martine nastúpil ako pohotovostný referent v slovenskej divízii Československého Červeného kríža (ČSČK). Ani tu samozrejme nemohol nepôsobiť v miestnej organizácii sociálnych demokratov. Po vyhlásení autonómie Slovenska strana pozmenila svoj názov na: Slovenská

³⁷Tamže, s. 3.

³⁸Tamže.

³⁹Tamže, s. 4.

⁴⁰K jeho spoločensko-politickým aktivitám v tejto dobe treba prirátat aj členstvo v Sväze pre kultúrne a hospodárske styky so SSSR a v robotníckej akadémii.

⁴¹Vo vzťahu k politike vôbec v tomto období môžeme ešte uviesť, že B. Manica bol stúpencom politických názorov prezidenta republiky T. G. Masaryka. Zúčastnil sa aj na jeho pohrebe. Spomienky Lýdie Martákovej. Dokument v zbierke autora.

⁴²A M SNP BB, MANICA, ref 6, s. 5.

sociálnodemokratická strana robotnícka. Dňa 16. novembra 1938 Krajinský úrad jej činnosť na Slovensku zakázal.

Obdobie hľadania, tak by sme mohli označiť túto zaujímavú fázu civilného života Branislava Manicu. Odhliadnuc od jeho dosiahnutej vojenskej kariéry, kreditu legionára a vlastenca, nadpriemernej znalosti cudzích jazykov, musíme uviesť, že rozhodnutím viesť civilný život začínal v roku 1925 vlastne od nuly. O to ťažšie bolo potom jeho „rozbiehanie sa“ a nachádzanie uplatnenia. Postupne však pozorujeme opäť jeho typický zápal pre veci a pre riešenie problémov. Osvedčil sa vo funkcii na úrovni obecnej správy i v hnutí pri založení Sdruženia. Ešte väčšími primkol k sociálnej demokracii. Ako člen tejto strany pôsobil vo viacerých regionálnych centrách na Slovensku až do jej zákazu a rozpadu Česko-Slovenska. Sledujúc jeho civilný život nie je ľahké identifikovať stimuly, ktoré ho v roku 1939 priviedli na myšlienku opäť vstúpiť do armády, slovenskej armády.⁴³

V SLOVENSKEJ ARMÁDE A V PROTIFAŠISTICKEJ REZISTENCII

Dňa 14. marca 1939 bol v Bratislave pod nátlakom Adolfa Hitlera vyhlásený Slovenský štát (od júla 1939 názov oficiálne zmenený na Slovenská republika – pozn. P. Ch.). Nový štátny útvar vzhľadom na špecifiká a dobu svojho vzniku naliehavo potreboval spoľahlivú armádu a s ňou aj adekvátne množstvo skúsených dôstojníkov. Vpád maďarskej kráľovskej armády na východné Slovensko zo začiatku tretej dekády marca tento fakt potvrdil a ešte viac vysunul dopredu.

Príčiny, prečo štátny kapitán vo výslužbe Branislav Manica požiadal ešte v marci 1939 o reaktivovanie⁴⁴, ako sme už spomenuli, nie sú celkom zrejmé.

Jeho žiadosť však, vzhľadom na to, čo sme už spomenuli, bola vybavená kladne. Ešte v tomto mesiaci bol povolaný do činnej služby a ustanovený za veliteľa práporu I horského pešieho pluku 1 dislokovaného v Turčianskom Svätom Martine. Zároveň mu pripadla smutná úloha preberania peších kasární v tomto meste od odchádzajúcich českých dôstojníkov.

Konstituovanú slovenskú armádu očakával proces konsolidácie a z toho vyplývajúcich mnohostranných problémov. Chýbali osvedčení a schopní poddôstojníci, príporčiaci a samozrejme dôstojníci, nehovoriac o špecialistoch rôznych zložiek armády. Vznikla rivalita medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou. Situácia bola okrem Turčianskeho Svätého Martina zložitá aj v blízkom Ružomberku.⁴⁵

Pripomeňme, že B. Manica v armáde prestal pôsobiť v roku 1925 a bojovej jednotke naposledy velil začiatkom roku 1924. Potreboval opätovne získať prax, čo však nebolo možné zo dňa na deň.

V máji tohto roku bol pridelený na Ministerstvo národnej obrany – Hlavné veliteľstvo vojska v Bratislave v hodnosti stotníka pechoty.⁴⁶

K 1. júnu 1939 bol oficiálne reaktivovaný a povýšený do hodnosti majora pechoty. Od októbra do polovice novembra toho roku krátko pôsobil na inšpektoráte brannej moci. Počas niekoľkomesačného pôsobenia v Bratislave bol konkrétne evidovaný ako referent pre veci Slovenského Červeného kríža, pre otázky Civilnej protiletectvej ochrany (CPO) a chemického

⁴³Podľa názorov dcéry jedným z dôvodov mohla byť neurčitá situácia a z toho vyplývajúce ekonomické zretele. Ďalším dôvodom mohol byť samotný fakt nedostatku dôstojníkov, prípadne záujem ministra národnej obrany gen. F. Čatloša. Spomienky Lýdie Martákovovej. Dokument v zbierke autora.

⁴⁴Branislav Manica. In: Z minulosti a prítomnosti Turca. 2, Martin 1974, s. 105.

⁴⁵O súdovej situácii v ružomerskej posádke vedúcej k vojenskej vzbure v júni 1939 bližšie pozri: CHYTKA, S.: Podmienky a formovanie protifašistického odboje v dolnom Liptove (jaro 1939), II. In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania. 15, Martin 1990, s. 94-122.

⁴⁶VÚA-VHA Praha, Kontrolný kmeňový list – Branislav Manica; Tiež VÚA-VHA Praha, Evidenční list počátků postupových lhůt – Branislav Manica.

a zdravotného výcviku. V týchto funkciách aplikoval svoje vedomosti a schopnosti z predvojnovnej práce v ČSČK v Martine. V tejto súvislosti môžeme napríklad uviesť, že po ukončení ťaženia proti Poľsku sa osobne angažoval vo veciach uľahčenia života poľských zajatcov, konkrétne ich korešpondencie.⁴⁷ V novembri roku 1939 bol mjr. pech. B. Manica opäť prevelený naspäť na stredné Slovensko, k 2. divízii slovenskej armády. Prevzal post veliteľa práporu III. pešieho pluku 6 dislokovaného v Ružomberku.⁴⁸ Takýto „sťahovavý“ život dôstojníka pechoty sa na istý čas zastavil, no len do septembra 1940, keď bol na krátky čas opäť prevelený k Ministerstvu národnej obrany do Bratislavy.

V januári 1941 bol menovaný do funkcie veliteľa – správcu Západnej pracovnej skupiny Pracovného sboru MNO (PSb MNO) v Turčianskom Svätom Martine.⁴⁹ V porovnaní s predchádzajúcim pôsobením v armáde išlo o funkciu novú a Manicove veliteľské právomoci boli v rozsahu veliteľa pluku. Do podriadenosti Západnej pracovnej skupiny patrili okrem hospodárskej správy a zdravotného referátu predovšetkým tri pracovné prápory (I – III), v ktorých slúžili pracovníci (v neskoršom období nazývaní „tvorníci“).⁵⁰ K 1. januáru 1942 bol na svoje veľké prekvapenie povýšený na podplukovníka pracovného zboru (pplk. PSb).

24. augusta roku 1942 bol pplk. PSb. B. Manica prevelený na východný front k Rýchlej divízii ako veliteľ poľného pracovného práporu.⁵¹ V politických a armádnych kruhoch už predtým vychádzali na povrch niektoré Manicove názory a stanoviská na politickú situáciu. Nadriadení mu preto odporúčali na istý čas radšej „zmiznúť“.⁵² Podmienkou sine qua non Manicovej prítomnosti v poli však bolo, že nebude priamo podliehať veliteľovi Rýchlej divízie gen. J. Turancovi.⁵³ Jeho príchod na front spadá do doby, keď sa situácia v jednotkách bojujúcej Rýchlej divízie vyznačovala „výrazným poklesom disciplíny a morálky dôstojníkov i mužstva“.⁵⁴ K podobnému stavu postupne zrelo aj nasadenie Zaisťovacej divízie.⁵⁵ Po príchode na front bol poľný pracovný prápor dočasne dislokovaný v Amvrosijevke, o mesiac neskôr sa presunul do Mariupolu na pobreží Azovského mora, kde úlohou poľných pracovných rôt bolo postaviť cintorín a pamätník padlým slovenským vojakom. 30. decembra tohto roku sa pplk. PSb. B. Manica vrátil z frontu späť na Slovensko.⁵⁶

Vzrastajúce zdravotné problémy primerané veku a zamestnaniu boli dôvodom, prečo bol pplk. PSb. Manica po prieťahoch k 1. októbru 1943 penzionovaný.⁵⁷

⁴⁷PEJS, O.: Poľstí zajatci z války německo-polské na Slovensku. In: Vojenská história, roč. 3, 1999, č. 1, s. 24; uvádza, že B. Manica listy poľských zajatcov internovaných na Slovensku začiatkom októbra 1939 osobne odniesol na hlavnú poštu v Bratislave a tamojšej cenzúre ich odovzdal na odoslanie do Ženevy.

⁴⁸VÚA-VHA Praha, Kontrolný kmeňový list – Branislav Manica; Pri reorganizácii slovenskej armády k 1. októbru 1940 bol pluk premenovaný na peší pluk 4.

⁴⁹VÚA-VHA Praha, Evidenční list počátků postupových lhot – Branislav Manica; VÚA-VHA Praha, Kontrolný kmeňový list – Branislav Manica.

⁵⁰Na rozdiel od Západnej pracovnej skupiny, mala Východná pracovná skupina (veliteľstvo v Sabinove) svoj VI. „robočný“ prápor tvorený z „neárijských“ – Židov a Rómov.

⁵¹Poľný pracovný prápor tvorili poľné pracovné roty č. 41, 42 a 43 v počte 244 pracovníkov. BYSTRICKÝ, J.: Rýchla divízia na východnom fronte v roku 1942. In: Vojenská história, roč. 5, 2001, č. 1, s. 55.

⁵²A M SNP BB, MANICA, ref 6, s. 6.

⁵³Táto podmienka sa stala irelevantnou, keď gen. J. Turanca na poste veliteľa Rýchlej divízie dňa 23. septembra 1942 vystriedal plk. gšt. Š. Jurech.

⁵⁴BYSTRICKÝ, ref 51, s. 53.

⁵⁵O pôsobení Zaisťovacej divízie na východnom fronte od jej vzniku po november 1942 bližšie pozri: BYSTRICKÝ, J.: Zaisťovacia divízia na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska (september 1941 – november 1942). In: Vojenská história, roč. 3, 1999, č. 4, s. 29-54.

⁵⁶Po návrate z frontu Manicovi udelili trojmesačnú zdravotnú dovolenku, keďže už v Mariupole mal zdravotné problémy a pociťoval slabosť. Po jej uplynutí a následnej zdravotnej prehliadke mu dovolenku ešte predĺžili. V júni 1943 mu doručili doklad o penzionovaní so spätnou platnosťou od 1. mája 1943. Manica proti takémuto postupu protestoval a dosiahol opätovné prešetrenie svojho prípadu a s tým súvisiaceho zdravotného stavu.

⁵⁷VÚA-VHA Praha, f. Kmenový list – Branislav Manica.; Tiež VÚA-VHA Praha, Evidenční list počátků postupových lhot – Branislav Manica.

Vojenská história

Jeho reaktivovanie v auguste 1944 už súviselo s jeho pevným zapojením sa do odboja a bolo ovplyvnené postojom osobností Vojenského ústredia (predovšetkým mjr. J. Marka – pozn. P. Ch.). Podľa vlastných údajov⁵⁸ 16. augusta 1944 opäť nastúpil do činnnej služby v armáde ako veliteľ Civilnej protiletectkej ochrany na Slovensku so sídlom v Banskej Bystrici. Úradne bol však reaktivovaný až v 29. augusta – čiže v deň vypuknutia Slovenského národného povstania.

* * *

Postoj B. Manicu k protifašistickému hnutiu na Slovensku bol úzko spojený so všetkými životnými etapami do roku 1939, najmä však s aktívnym členstvom v sociálnej demokracii. Jeho presvedčenie a názory sa počas pôsobenia v slovenskej armáde postupne vyvíjali a kryštalizovali. Mala na to vplyv totalitná politika Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, nadradenosť Hlinkovej gardy voči armáde, vojenské spojenectvo Slovenska s nacistickým Nemeckom v ťažení proti Poľsku a Zväzu sovietskych socialistických republík, osobná skúsenosť z pobytu na východnom fronte, počúvanie zahraničného rozhlasu a mnohé ďalšie faktory.

Rozhodujúcim pre začatie ilegálnej činnosti bol pre Branislava Manicu rok 1943. V novembri tohto roku založil v Turčianskom Svätom Martine, kde žil na penzii, ilegálny výbor sociálnodemokratickej strany, v ktorom okrem neho boli aj A. Zaťovič, J. Vávra a F. Hoffman. Už týmto momentom začal hľadať ďalšie kontakty s odbojom nielen v Turci, ale aj na východnom Slovensku v priestore Humenného a Vranova nad Topľou, v rodnom Tisovci, v Žiline, ale aj v Bratislave. Pre historika je zaujímavé pozorovať aktivity týchto odbojových skupín, ktoré o sebe navzájom spočiatku veľmi málo vedeli. Po nadviazaní spojenia so zástupcami Komunistickej strany Slovenska a občianskeho odboja bol v Turčianskom Svätom Martine v mesiaci apríl 1944 vytvorený ilegálny okresný národný výbor. B. Manica po vzniku tzv. východoslovenskej armády kontaktoval aj jej odbojových dôstojníkov.

V júni 1944 založil aj výbor pre koordináciu zásobovania takisto v Turčianskom Svätom Martine, ktorý bol tvorený z predstaviteľov všetkých zložiek odboja. Cieľom výboru bolo ziskávať materiálne a finančné prostriedky pre odboj s rozhodujúcim dôrazom na jeho ozbrojenú partizánsku zložku.

Z iniciatívy Branislava Manicu sa v júli 1944 podarilo v tomto meste konečne zjednotiť rôzne, už existujúce ilegálne národné výbory do podoby jednotného národného výboru.

Iba koncom júna 1944 sa B. Manica dozvedel o existencii Vojenského ústredia v Banskej Bystrici na čele s pplk. gšt. J. Golianom. Nasledujúceho mesiaca sa s ním zoznámil prostredníctvom mjr. J. Marka. Onedlho začala ich vzájomná spolupráca a Manica bol poverený udržiavať spojenie medzi Vojenským ústredím a partizánmi. Výrazom tohto prepojenia bolo napríklad aj to, že sa v Manicovom byte 27. augusta 1944 uskutočnila tajná porada npor. sovietskej armády a partizánskeho organizátora P. A. Veličku s pplk. gšt. J. Golianom. J. Golian apeloval na Velička, aby partizáni boli trepezliví a vyčkali s akciami väčšieho rozsahu.

Manicovo úzke prepojenie na partizánske hnutie sa prejavilo aj v jeho pôsobení počas Slovenského národného povstania (SNP).

⁵⁸Branislav Manica, ref 4, s. 107.; Tiež A M SNP BB, MANICA, B.: Spomienky na partizánske hnutie a na partizánske boje na Slovensku. /Časť I – IV/. f. XII, príř. č. 5/66, s. 14.

BRANISLAV MANICA A SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE

Po vypuknutí Slovenského národného povstania sa pplk. pech. B. Manica stal dôstojníkom 1. československej armády na Slovensku, ktorá sa konštituovala v Banskej Bystrici dňa 30. augusta 1944. Spočiatku pôsobil vo funkcii člena štábu armády a zároveň ako prednosta partizánskeho referátu Veliteľstva 1. československej armády na Slovensku.

Dňa 16. septembra 1944 bol ustanovený Hlavný štáb partizánskych oddielov (HŠPO) na Slovensku.⁵⁹ Za jeho veliteľa bol vymenovaný Karol Šmidke. Pplk. pech. B. Manica bol spolu s ďalšími dôstojníkmi uvoľnený z Veliteľstva 1. československej armády na Slovensku. Hneď začal s intenzívnou výstavbou a organizovaním HŠPO, pričom sa stal prvým zástupcom K. Šmidkeho a okrem toho mu podliehali aj služby HŠPO. Druhým zástupcom a zároveň prednostom osobného oddelenia sa stal mjr. pech. JUDr. V. Daxner. Je zaujímavé uviesť, že obaja zástupcovia boli aj rodáci, bývalí dôstojníci československých légii a istú dobu aj príslušníci medzivojnovej československej armády. Ich životné osudy boli, ako vidíme, dosť podobné.

Charakter činnosti HŠPO bol v súlade so špecifikami partizánov ako ozbrojenej zložky SNP.⁶⁰ Po zjednocujúcom zjazde sociálnych demokratov a členov komunistickej strany v Banskej Bystrici dňa 17. septembra 1944 sa pplk. pech. B. Manica od 1. októbra 1944 stal členom komunistickej strany.

Funkciu prvého zástupcu HŠPO vykonával do 6. októbra 1944, keď túto funkciu prevzal plk. Alexej Nikitič Asmolov, ktorý bol na povstalecké územie prepravený letecky koncom septembra. Po tejto zmene pplk. pech. B. Manica prevzal post zástupcu pre finančné a materiálne veci.

V kritickvej vojensko-strategickej situácii Povstania, v druhej polovici októbra 1944, dostal pplk. pech. B. Manica od K. Šmidkeho a plk. A. N. Asmolova rozkaz pripraviť štáb na prechod do hôr.

26. októbra 1944 pplk. pech. Manica v radoch personálne zmenšeného HŠPO, ktorý prechádzal na partizánsky spôsob boja, opustil Banskú Bystricu. Príslušníci štábu sa najprv presunuli do Hornej Tureckej a odtiaľ nasledujúceho dňa na Donovaly. Aj armáda sa mala po poslednom rozhlasovom prejave gen. R. Viesta transformovať na už spomenutý partizánsky spôsob boja. Situácia sa stávala kritickou, pričom okrem prenikajúcej nemeckej armády problémom bol aj vznikajúci zmätok v jednotkách a nepriazeň počasia. Stadiaľto B. Manica postupoval cez hory smerom na Prašivú. Počas cesty lesom z obce Donovaly sa na horskom hrebeni v blízkosti Kozieho chrbtu naposledy stretol s generálmi R. Viestom a J. Golianom. Pri namáhavých výstupoch a pochodoch na hranici kosodreviny sa podplukovníkovi (vekovopäťdesiatnikovi – pozn. P. Ch.) obnovila stará bolesť kolena. Počas týchto prvých dní v horách ho postihli však aj iné nepríjemné udalosti (napr. krádež osobnej zbrane alebo premočenie veľkého obnosu bankoviek a následne strata ich časti – pozn. P. Ch.). Z masívu Prašivej

⁵⁹O štruktúre, úlohách a aktivitách, personálnom zložení HŠPO podrobnejšie pozri: KUČHTA, C.: Vznik a činnosť Hlavného štábu partizánskych oddielov na Slovensku. In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania. 11, Martin: 1986, s. 73-156.

⁶⁰Úlohami HŠPO bolo:

- riadiť partizánske hnutie podľa potrieb povstaleckého frontu;
- starať sa o bojovú pripravenosť partizánov na Slovensku, o ich politickú a morálnu úroveň;
- koordinovať bojové akcie medzi jednotlivými partizánskymi jednotkami;
- určovať úseky pôsobenia a presuny partizánskych jednotiek;
- zastupovať partizánov voči ostatným povstaleckým zložkám (čiže armáde – pozn. P. Ch.);
- posilniť partizánske hnutie v tyle nepriateľa na Slovensku, v Čechách a na Morave vysielaním partizánskych jednotiek z povstaleckého územia. (Citované podľa: CSÉFALVAY, F.: Alexej Nikitič Asmolov. In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania 14, Martin 1989, s. 319.)

Vojenská história

B. Manica spolu s príslušníkmi reorganizovaného HŠPO⁶¹ a ustupujúcimi povstalcami smeroval na Latiborskú hoľu a Soliská. V tomto priestore ho plk. A. N. Asmolov poveril úlohou splnomocnenca Hlavného štábu partizánskeho hnutia (HŠPH) s pôsobnosťou pre Gemer – Malohont. B. Manica sa od štábu na istý čas oddelil a s mjr. pech. J. Stanekom zvládol výstup na Chabenec. Po príchode do Lomnistej doliny sa opäť stretol s velením štábu, kde sa potvrdilo jeho ďalšie predpokladané pôsobenie v Gemeri – Malohonte, čiže mimo štábu.

Dlhšieho odpočinku bolo Manicovi dopriate, keď v polovici novembra 1944 dosiahol tábor povstalcov v lokalite Lom nad Hornou Lehotou. Tu sa sústredili viacerí dôstojníci a vojaci rozbitých jednotiek armády, 2. československej samostatnej paradesantnej brigády, HŠPH i partizánov vôbec. V Lome sa dostal do prudkej hádky s veliteľom paradesantnej brigády plk. V. Prikrylom. Jej dôsledkom bolo, že Prikryl Manicu „vylúčil“ z radov paradesantnej brigády, ktorej Manica nikdy nebol príslušníkom (!).⁶² Táto frapantná disproporcía však nijako nezmenila fakt, že slabo strážený tábor v Lome sa stal cieľom nemeckého prepadu. Manica si za dramatických okolností útekem zachránil holý život. Ďalej sa však už rozhodol prežiť samostatne, strácajúc načas kontakty s HŠPH. V civilnom oblečení sa dostal do Tisovca k príbuzným a tu sa stretol aj s rodinou. Neskôr sa pod nepravým menom „Vojtek“ skrýval striedavo v Tisovci, v Klenovci, v Kokave nad Rimavicou a v Hnúšti – Likieri, vydávajúc sa za lesného robotníka, obchodníka s dobytkom... V regióne Gemera – Malohontu sa mu podarilo nadviazať spojenie s miestnymi partizánskymi zväzkami.

31. decembra 1944 sa počas svojho pobytu v Klenovci stal priamym svedkom nemeckej razie, ktorú riadil zradca a kolaborant Anton Vazač – „Antek“.⁶³ V priestore Bujakova na Horehroní sa B. Manica v posledných dňoch januára 1945 dočkal aj príchodu oslobodzujúcej rumunskej armády.

OPĀĽ V ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDE

Prvoradou Manicovou aktivitou bolo po prechode frontu a zorientovaní sa vo vojenskej situácii prihlásenie sa na Hlavnom štábe partizánskeho hnutia. Štáb sa mu podarilo dosiahnuť v Spišskom Štiavniku pri Poprade. Tu napísal po rusky správu o vlastných osudoch od toho momentu, keď sa v novembri 1944 oddelil od štábu.

Ešte koncom marca roku 1945, pravdepodobne v Krempachoch pri Nowom Targu, napísal Manica pre sovietske velenie takisto po rusky vlastné spomienky na partizánske hnutie a partizánske boje na Slovensku.⁶⁴

Začiatkom apríla 1945 sa v Poprade prihlásil k náhradnému pluku československého armádneho zboru. Slovenskou národnou radou v Košiciach bol delegovaný riadením Prijímacej komisie dôstojníkov, rotmajstrov a ďalejslužiacich poddôstojníkov práve v Poprade, neskôr v Martine. Po skončení práce komisie a prechodnom pôsobení na Veliteľstve 4. oblasti v Bratislave (II. spravodajské oddelenie – pozn. P. CH.) bol 1. apríla 1946 menovaný za náčelníka správy výchovy a osvetu MNO pri 4. vojenskej oblasti v Bratislave.

Charakter práce plk. B. Manicu v armáde bol od roku 1946 predovšetkým osvetovo-politický. Bol zároveň ako vedúca osobnosť a tiež ako člen komunistickej strany agilný v mnohých

⁶¹Už 29. októbra 1944 na Prašivej bol plk. A. N. Asmolov menovaný do funkcie veliteľa Hlavného štábu partizánskeho hnutia (HŠPH) v Československu.

⁶²A M SNP Banská Bystrica, MANICA, B.: Spomienky na partizánske hnutie a na partizánske boje na Slovensku. /Časť V – VI/, September 1944 až január 1945. f. XII, príř. č. 53/66, s. 22.

⁶³K prípadu „Antek“ bližšie pozri publikáciu: CHNOUPEK, B.: Antekova zrada. Bratislava 1994.

⁶⁴Originál tejto správy sa zrejme doposiaľ nachádza v Rusku. Archív Múzea SNP v Banskej Bystrici disponuje iba časťou prekladu.

spoločensko-politických organizáciách.⁶⁵ Plk. B. Manica sa prevzatia moci Komunistickou stranou Československa vo februári 1948 zúčastnil vo vojenskej skupine plk. A. Rašlu.⁶⁶ Úlohou plk. B. Manicu i pplk. P. Marcelého bolo sledovať vývin situácie a dohliadať na to, aby žiadny veliteľ so svojou jednotkou nezasiahol proti týmto udalostiam.

GENERÁL

23. októbra 1948 bol plukovník Branislav Manica povýšený do hodnosti brigádneho generála československej armády. Podľa spomienok dcéry prijal svoje povýšenie s určitými rozpakmi a bez veľkolepých osláv.⁶⁷ Pri analyzovaní otázky tohto služobného postupu môžeme na základe prameňov rozhodne vylúčiť karieristické ambície. Takáto črta nebola nikdy jeho povaha vlastná. Z predchádzajúceho života do roku 1945 mal Branislav Manica na svojom konte konkrétne vojenské zásluhy pre samotný vznik Československa v roku 1918 i pre jeho obnovenie po druhej svetovej vojne. Domnievame sa, že vzhľadom na uvedené skutočnosti bolo jeho povýšenie na generála opodstatnené a je už iba témou do teoretickej diskusie, prečo sa to neudialo skôr po ukončení druhej svetovej vojny.

DÔCHODCA

K 1. augustu 1949 bol brigádny generál Branislav Manica definitívne preložený do výslužby a k 1. októbru toho istého roku mu bol v tomto smere aj upravený branný pomer (na vo výslužbe resp. zálohe – pozn. P. Ch.). Keďže mal byť v Martine, usadil sa tam. Aj tu sa angažoval vo viacerých regionálnych centrách spoločensko-politických organizácií.

Nastali päťdesiate roky. Podľa spomienok dcéry, pravdepodobne práve začiatkom tohoto desaťročia dostalo pražské Ministerstvo národnej obrany anonymné listy.⁶⁸ Vychádzajúc z týchto spomienok môžeme uviesť, že pisateľ v nich zavádzajúco a nepravdivo informoval o činnosti B. Manicu počas jeho služby v slovenskej armáde a na východnom fronte.⁶⁹ Tieto nepravdivé písomné ataky boli pre generála vo výslužbe ťažkými ranami, hoci vôbec nesúviseli s regulárnym bojom vo vojne. A následne prišli ďalšie. V roku 1952 ho Okresný výbor komunistickej strany v Martine pozbavil všetkých funkcií a citujúc z jeho životopisu: „...keďže bolo treba uvoľňovať byty, odišiel som dobrovoľne z Martina...“.⁷⁰ Bol donútený usadiť sa v obci Horný Turček pri Kremnici v hygienicky nevyhovujúcom dome. Po šesťročnom pobyte v Hornom Turčeku, čiastočnom uvoľnení pomerov a vyriešení otázky bývania, sa mohol vrátiť do Martina.

Tu žil životom dôchodcu – generála vo výslužbe. Zúčastňoval sa rôznych kultúrnych podujatí i vojenských spomienkových slávností. Sporadicky sa venoval prekladu zo srbochorváčtiny a ruštiny i písaniu spomienok. Publikované i nepublikované spomienky majú viac alebo menej politický podtext.

Zhodou okolností v tomto meste svoju jeseň života trávil aj bývalý generál slovenskej armády Ferdinand Čatloš. Osudy oboch generálov sa náhodou stretli v mladosti, keď spolu pôsobili ako

⁶⁵Z týchto organizácií môžeme napríklad spomenúť Národný front, Spoločnosť priateľov federatívnej národnej republiky Juhoslávie na Slovensku (Spoločnosť priateľov Titovej Juhoslávie), Sväz československo-sovietskeho priateľstva, Sväz slovenských partizánov, Sväz vojakov Povstania (SVOJPOV, vstup do akčného výboru po februári 1948) a mnohé ďalšie i regionálne a miestne.

⁶⁶A M SNP BB, MANICA, ref 6, s. 7.

⁶⁷Spomienky Lýdie Martákovéj. Dokument v zbierke autora.

⁶⁸Tamže.

⁶⁹Tamže.

⁷⁰A M SNP Banská Bystrica, MANICA, ref 6, s. 7.

dôstojníci v légiiach (Čatloš sa zúčastnil aj na Manicovej svadbe v Charbine ako svedok – pozn. P. Ch.), spolu krátky čas slúžili aj v Komárne. Počas 1. Slovenskej republiky bol B. Manica hodnostne Čatlošovým podriadeným, od roku 1945 to bolo opačne. (Po obnovení ČSR bola Ferdinandovi Čatlošovi hodnosť generála v roku 1945 zrušená a v roku 1947 stratil aj hodnosť dosiahnutú do 14. marca 1939 – podplukovník gšt. – pozn. P. Ch.). Vieme, že Manica mal k Čatlošovi pozitívny vzťah.⁷¹ Podľa spomienok dcéry sa obaja starí muži v Martine aj stretli.

V dobe, keď mu to zdravie dovoľovalo a mal ešte dostatok fyzických síl, rád trávil čas na poľovnickej chate „Starý krám“ pod vrchom Holica v Hiadel'skej doline v Nízkych Tatrách.⁷² Prostredie divjej nízkotatranskej prírody miloval. Evokovalo mu istotne mnohé prežité okamihy z Povstania. Neskôr si sám postavil chatku v Martine na Podstráňach, kde často víkendoval s manželkou. Obľuboval aj rybárčenie. V spoločnosti si rád zaspieval alebo zahral na husliach či klavíri.⁷³ Rád sa vracal do rodného Tisovca, na hroby blízkych či na stretnutia manicovskej rodiny.⁷⁴ Aj v dôchodcovskom veku si uchoval charakteristické vlastnosti generála v zálohe, a tak ho vnímalo aj okolie.⁷⁵

ZÁVER

Generálmajor vo výslužbe Branislav Manica zomrel dňa 14. júla 1980 v Martine. Smútočný obrad s vojenskými poctami sa konal v bratislavskom krematóriu dňa 19. júla 1980.

Čo možno stručne povedať záverom o živote tohto dôstojníka a generála? Branislav Manica mal odvahu vstúpiť v Budapešti pred prvou svetovou vojnou do slovenského študentského spolku, riskujúc vylúčenie zo všetkých škôl Uhorska. Mal odvahu prihlásiť sa do česko-slovenských légii a bojovať so zbraňou v ruke za štátny útvar, ktorý počas prvej svetovej vojny ani neexistoval. Mal odvahu vzdať sa v prospech ideálov stabilného zamestnania v česko-slovenskej armáde v roku 1925. Mal odvahu vykonávať konšpiratívnu činnosť počas 1. Slovenskej republiky a zúčastniť sa SNP.

Ak by sme podrobne študovali biografie bývalých československých legionárov, ktorí dosiahli generálske hodnosti,⁷⁶ iste by sme, v súvisi s osudmi generála Manicu, s viacerými z nich našli zhodné rysy. V takomto kontexte však vystupuje do popredia predovšetkým fakt, že bol Slovak.

Bol osobnosťou prvého aj druhého československého odboja. Ako legionár a starší dôstojník mal v protifašistickom zápase veľkú autoritu medzi odbojármi – krajanmi i niektorými mladšími dôstojníkmi armády.

Žijúci príbuzní a pamätníci nezávisle hodnotia Manicove charakterové vlastnosti predovšetkým pozitívne. Aj keď bol povýšený na generála, zachoval si sebe vlastnú skromnosť a pracovitosť.

⁷¹„Boli dobrí priatelia“ – poznamenala na adresu vzťahov B. Manicu a F. Čatloša Lýdia Martáková. Spomienky Lýdie Martákovovej. Dokument v zbierke autora.

⁷²Spomienky Dušana Manicu. Dokument v zbierke autora.

⁷³Spomienky Lýdie Martákovovej. Dokument v zbierke autora; Spomienky Tatiany Čípkovej. Dokument v zbierke autora; Spomienky Dušana Manicu. Dokument v zbierke autora.

⁷⁴Spomienky Dušana Manicu. Dokument v zbierke autora.

⁷⁵Podľa spomienok Dušana Manicu: „Braňo Manica...bol maličký, útyl, tenký, ale rozhodný a taký dosť prísny. Vyžadoval presnosť, vyžadoval poriadok a... črty správneho generála mal...Hovoril nahlas, aby ho každý rozumel...“ Spomienky Dušana Manicu na generála Branislava Manicu. Dokument v zbierke autora.

⁷⁶K tejto problematike pozri biografické portréty devätnástich československých generálov – legionárov v knihe: FIDLER, J.: Generálové – legionári. Brno 1999.

Vojenská história

Branislav Manica bol nositeľom rakúsko-uhorských, československých (medzivojnových i povojnových), slovenských, chorvátskych, poľských a takisto sovietskych vojenských vyznamenaní, medailí a odznakov.

GENERÁL BRANISLAV MANICA:

- 27. február 1894** – narodený v Tisovci
- jún 1913** – zmaturoval na srbskom pravoslávnom gymnáziu v Novom Sade
- 1913 – 1914** – absolvoval dva semestre lekárskej fakulty v Budapešti
- 1913 jeseň** – na univerzite v Budapešti vstúpil do slovenského študentského spolku, pracoval najmä v jeho literárnom odbore ako zapisovateľ; stal sa členom Slovenskej sociálnodemokratickej strany Uhorska
- 26. október 1914** – nastúpil do činnnej služby pri 16. uhorskom kráľovskom honvédskom pešom pluku (16. magyar királyi honvéd gyalog ezred) v Banskej Bystrici ako jednoročný dobrovoľník
- 11. máj 1915** – v hodnosti čatára (szakaszvezető) prevelený na východný front
- 13. jún 1916** – zajatý ruskou armádou pri Kujdanóve v Haliči
- 7. jún 1917** – zaradený do československých légií do formujúceho sa 7. československého streleckého pluku „Tatranského“ v hodnosti podporučíka
- 4. október 1918** – Rozkazom 7. československého streleckého pluku „Tatranského“ č. 15986 prevelený do Československého tábora pre Slovákov v Irkutsku
- 8. júl 1919** – vrátil sa z tábora; pridelený 12. československému streleckému pluku
- 19. október 1919** – povýšený na kapitána radovej služby
- 31. máj 1920** – sobáš so slečnou Máriou Ivanovnou Freibergovou v Charbine
- 14. september 1920** – vrátil sa do vlasti
- 8. január 1921** – prevzatý do československej armády
- 4. jún 1921** – narodenie dcéry Lýdie
- 22. december 1922** – menovaný za štábného kapitána
- 26. február 1924** – pridelený na spravodajské oddelenie Zemského vojenského veliteľstva v Bratislave
- 31. máj 1925** – preložený do výslužby
- 1925 – 1928** – opätovné štúdium medicíny – na Lekárskej fakulte Univerzity Komenského, nebolo dokončené
- 28. august 1926** – podieľal sa na založení Sdruženia slovenských legionárov
- 1. január 1937** – prevzal funkciu pohotovostného referenta pri slovenskej divízii Československého Červeného kríža v Turčianskom Svätom Martine
- 19. marec 1939** – na vlastnú žiadosť nastúpil do činnnej služby v slovenskej armáde; poverený velením práporu I horského pešieho pluku 1 v Turčianskom Svätom Martine
- 1. jún 1939** – Ministerstvom národnej obrany v Bratislave oficiálne reaktivovaný a povýšený do hodností major pechoty
- január 1941** – nastúpil do funkcie veliteľa – správcu Západnej pracovnej skupiny v Turčianskom Svätom Martine
- 1. január 1942** – povýšený na podplukovníka pracovného zboru

Vojenská história

- 24. august 1942** – prevelený na východný front ako veliteľ poľného pracovného práporu nasadeného v Amvrosijevke a Mariupole
- 30. december 1942** – návrat z frontu na Slovensko
- 1. október 1943** – penzionovaný
- 16. august 1944** – nastúpil do činnnej služby vo funkcii veliteľa Civilnej protiletectkej ochrany (CPO) na Slovensku so sídlom v Banskej Bystrici
- 29. august 1944** – oficiálne reaktivovaný; po vypuknutí SNP člen štábu 1. československej armády na Slovensku a prednosta partizánskeho referátu pri jej veliteľstve
- 16. september 1944** – menovaný za zástupcu veliteľa konštituovaného Hlavného štábu partizánskych oddielov (HŠPO) na Slovensku a poverený organizáciou štábu
- 3. október 1945** – povýšený na plukovníka pechoty
- 1. apríl 1946** – menovaný za náčelníka správy výchovy a osvetu MNO pri 4. vojenskej oblasti v Bratislave
- február 1948** – účastník prevzatia moci komunistickou stranou vo vojenskej skupine plukovníka Antona Rašlu
- 23. október 1948** – povýšený do hodnosti brigádny generál
- 1. august 1949** – preložený do výslužby
- 14. júl 1980** – zomrel v Martine; telesné pozostatky uložené dňa 19. júla 1980 v urnovom háji v Bratislave – Lamači